

Miloš Brunclík, Miroslav Novák et al.: Internetové volby. Budoucnost, nebo slepá ulička demokracie?

Praha, Sociologické nakladatelství SLON, 2014, 290 s.

Tomáš Samec

Lze si v současné době představit pracovní den, cestování do zahraničí, nakupování nebo komunikaci bez internetu? Pro mnoho lidí je internetová síť takřka integrální součástí každodenního života. Využití internetu v souvislosti s jedním ze základních atributů demokratického politického systému – svobodnými volbami – je však stále něco nesamozřejmého. V této recenzi se budu věnovat knize, která podrobně rozebírá výhody i případné nezamýšlené důsledky a tedy i nevýhody realizace internetových voleb v České republice a prezentuje zkušenosti s jejich aplikací v dalších státech. Jedná se o publikaci kombinující perspektivu politologickou, sociologickou a ústavněprávní, která vznikla v rámci projektu „Komparativní analýzy internetových voleb ve světě a analýza možností zavedení internetového hlasování v ČR“ realizovaného CEVRO Institutem s podporou Grantové agentury ČR (GA ČR). Většina z třinácti autorů působí v oblasti politologie, dva hlavní autoři, Miloš Brunclík a Miroslav Novák, se dlouhodobě zabývají především problematikou stranických systémů a také vztahem demokracie a totalitarismu. Kolektiv zahrnuje také dva zahraniční autory z univerzit ve Švýcarsku.

V úvodní kapitole knihy *Internetové volby: Budoucnost nebo slepá ulička demokracie?* stanovují Miloš Brunclík, Marek Antoš a Matěj Trávníček tři hlavní cíle publikace: popsat různé formy internetových voleb, analyzovat dopady realizace internetových voleb v odlišných kontextech (například s ohledem na volební účast) a zhodnotit přínosy a rizika internetových voleb pro Českou republiku. Autoři jsou si zjevně vědomi toho, že se jedná do určité míry o kontroverzní problematiku. V této souvislosti se jim poměrně úspěšně daří zaujmout nezúčastněnou perspektivu, jinými slovy problematiku internetových voleb hodnotí prostřednictvím určitých předem zvolených, „objektivních“ kritérií. To je samozřejmě v jistém smyslu problematické, protože i kritéria, která působí „objektivně“, v sobě nutně zahrnují určitá více či méně zjevná hodnotící stanoviska a rámce. Kritéria, na jejichž základě autoři knihy (ne)doporučují přijetí internetových voleb v České republice, představují: 1) formální nároky na volby, 2) náklady na organizaci voleb, 3) časová náročnost sčítání, 4) množství neplatných hlasů, 5) chybovost sčítání, 6) důvěra, 7) kupčení s hlasy, 8) dostupnost voleb, 9) volební účast. Už jen samotnou volbou některých ukazatelů tedy autoři definují, co je (a není) pro hodnocení internetových voleb relevantní. Do značné míry tak konstruují případné další hodnotící rámce. Tato skutečnost samozřejmě není chybná a je nutná z podstaty sociálně-vědecké práce. Na druhou stranu je potenciál (sebe)reflektovat, proč autoři zvolili daná kritéria, vyčerpán pouze částečně. Jinými slovy se zdá, že autoři zastávají myšlenku liberální demokracie, kde

jsou občané aktivní a politická kultura „kultivovaná“, ačkoli to lze vyčíst jen mezi řádky. Přitom explicitní reflexe toho, *proč* autoři považují za významné například snižování nákladů na organizaci voleb nebo *proč* je podle autorů významná důvěra občanů v politický systém, by podle mého názoru zvýšila kvalitu celé práce. Právě schopnost sociálních vědců uvažovat o tom, jaké důsledky může mít utvářené vědění, a schopnost vnímat ho jako samozřejmý a konstruovaný obraz sociální reality, představuje podle některých autorů přidanou hodnotu sociálních věd [srov. Hammersley, Atkinson 1995: 14-22]. Nedostatečná reflexivita se v publikace projevuje např. v tom, že některé zdánlivě neproblematické pojmy nejsou dostatečně rozpracovány a teoreticky ukotveny. Konkrétně se jedná o koncept *důvěry*, který je v sociologickém i politologickém diskurzu v zásadě nejednoznačný a mnohovýznamový [srov. Sztompka 2006]. Dalším projevem nedostatečné reflexivity je např. to, že uvedené hodnocení sociální reality automaticky implikuje, jak by se měla přetvářet. Autoři tak sice píší, že „cílem není zpracování publikace, která by měla primárně obhajovat či odmítat zavádění voleb v České republice či jinde ve světě“ [Brunclík, Novák et al. 2014: 18], nicméně právě toto jejich publikace umožní. Případná změna sociální reality (zavedení internetových voleb v ČR) je samozřejmě v rukou politiků, nicméně autoři svými závěry připravují rámec expertního vědění, ve kterém se mohou politici během rozhodování a realizace pohybovat a opírat o něj i politická rozhodnutí. Je pochopitelné, že rozsah jednotlivých kapitol neumožnil autorům reflektovat všechny postupy a předpoklady, nicméně v úvodní a závěrečné kapitole by zamyšlení nad případnými způsoby praktického využití hlavních závěrů knihy působilo vhodně.

Výše popsaný přístup autorů (pracovně jej lze označit za „objektivistický“) se odráží i ve formě textu, který se striktně drží deskriptivního přístupu k problematice. Autoři se ve snaze o přehlednost a srozumitelnost textu i po formální stránce drží jednotného formátu kapitol, v nichž prezentují nejprve koncepty, uvádějí je do kontextu (historického a místního), dále popisují praxi a hodnotí ji dle určitých kritérií. To činí z knihy velmi přehlednou publikaci, která čtenáře nepřekvapí strukturou textu, ale svým obsahem, a to v dobrém slova smyslu.

Za stěžejní části knihy považují kapitoly 2 a 14. V prvně jmenované Miloš Brunclík, Marek Antoš a Matěj Trávníček předkládají pojmový rámec, uvádějí čtenáře do historie internetových voleb a jejich současné praxe; představují výhody a rizika plynoucí z internetového hlasování. Ve 14. kapitole hodnotí Matěj Trávníček, Adam Hejl a Petr Sokol přínosy

a rizika internetového hlasování v českém kontextu. V kapitole 2 je tedy představen konceptuální rámec, ke kterému se následně vztahují další autoři, Jiří Š. Cieslar (kap. 3 a 6), Jean-Philippe Trabichet, Isaline Renaud, Miroslav Novák, Miloš Brunclík (kap. 4, 7 a kap. 8 jen M. Brunclík), Jiří Kohoutek (kap. 5) a Petr Sokol (kap. 9), kteří v kapitolách 3 – 9 popisují jednotlivé případové studie zemí, kde internetové hlasování úspěšně funguje (např. Estonsko, Švýcarsko), ale také kde se stalo předmětem kontroverze a bylo zrušeno (Nizozemsko). Tyto jednotlivé příklady následně slouží k ilustraci diverzity různých způsobů využívání internetového či elektronického hlasování, ale především k vysvětlení jeho předností a slabín v různých kontextech. Kapitoly 3-9 následují podobnou strukturu textu a argumentů – uvádějí čtenáře do kontextu, popisují konkrétní volební systém a způsob internetové volby v daném státě (právně, technicky). Dále autoři tematizují dopady zřízení internetového hlasování na celkovou volební účast, přidávají úvahy o zabezpečení internetového hlasování, dotýkají se praktických problémů při zavádění systémů a na závěr shrnují hlavní klady a negativa konkrétního případu uvedení internetového hlasování do praxe. Kromě Estonska, Švýcarska a Norska se v dalších kapitolách autoři zaměřují na anglosaské země Kanadu, Austrálii (respektive provincii Nový Jižní Wales) a Spojené státy. Ty všechny reprezentují spíše funkční modely internetových voleb, přestože se často jedná jen o omezené systémy. Jinými slovy, internetové hlasování je zde umožněno jen části populace. Petr Sokol tak představuje Nizozemsko jako jediný příklad země, kde bylo internetové hlasování zrušeno a není nezajímavé, že se tak stalo na popud občanské iniciativy, která kritizovala nedostatečné zabezpečení internetového a elektronického hlasování (možnost měnit výsledek hlasování a nemožnost dohledat, zda bylo hlasování provedeno tak, jak volič zamýšlel – kontrola hlasu). Jediný zástupce post-socialistických zemí je Estonsko, které cíleně buduje obraz státu zaměřujícího se na informační technologie.

Přestože další post-socialistické státy jsou pravděpodobně v realizaci internetového hlasování spíše ve fázi úvah či analýz, bylo by vhodné zmínit v publikaci alespoň stručně, v jaké situaci se v tomto ohledu nachází naši sousedé, Slovensko a Polsko, nebo například Maďarsko (kde by zároveň toto téma mohlo být zajímavé z hlediska současného politického vývoje a posunu k neliberální demokracii).

Tento argumentační a faktografický odrazový můstek následně vede ke kapitolám 10 – 14, ve kterých se autoři podrobněji zabývají internetovým hlasováním v souvislosti s Českou republikou. V kapitole 10 otvírá Stanislav Drápal otázku tzv. „digitální propasti“ - tedy zda jsou domácnosti různých sociálních vrstev v České republice dostatečně vybaveny internetovým připojením. V kapitole 11 rozehrává Daniel Kunštát podle mého názoru ještě relevantnější otázku – tedy jaké jsou postoje obyvatel ČR k internetovým volbám. V této kapitole D. Kunštát analyzuje data z dotazníkového šetření, a charakterizuje tak potenciální internetové voliče, vliv internetových voleb na deklarovanou volební účast a důvody respondentů k případnému využívání této formy hlasování. Na rozdíl od ostatních kapitol se tedy zaměřuje na subjekty – tj. voliče a jejich postoje, zatímco v jiných kapitolách převládá více hledisko „systémové“.

Kapitola 12 se zdá být o něco méně „přitažlivá“ ze sociologického úhlu pohledu – Ladislav Mrklas v ní rozebírá jednot-

livé stranické programy a postoje politických stran k internetovému hlasování. Kapitola 13 je následně jednou z klíčových pasáží knihy, v níž Marek Antoš tematizuje problematiku internetových voleb s ohledem na jejich případnou ústavní platnost (požadavky na tajnou, všeobecnou, rovnou a svobodnou volbu). V této souvislosti lze zmínit úvahu nad problematikou tzv. „rodinného hlasování“, kdy v nekontrolovaném prostředí (mimo dohled volební komise) roste pravděpodobnost toho, že členové rodiny se budou navzájem určitým subtilním tlakem ovlivňovat v rozhodování. To snižuje jak tajnost voleb, tak aspekt svobodného rozhodování při hlasování.

Autoři Matěj Trávníček, Adam Hejl a Petr Sokol pak v kapitole 14 precizně formulují (podle 9 výše zmíněných kritérií hodnocení) přínosy a rizika internetových voleb v České republice. Jako příklad rizika lze zmínit nebezpečí kupčení s hlasy, které internetové hlasování může potenciálně umožňovat a ulehčovat. Na druhou stranu autoři vyzdvihují přínos tohoto způsobu hlasování pro specifické skupiny obyvatel, jako jsou osoby pobývající v zahraničí, lidé ve věznicích, nemocnicích a osoby s určitým druhem tělesného postižení (př. slabozraké).

V závěru knihy pak autoři upozorňují, že rozhodnutí, zda zavést internetové volby jako jednu z doplňkových forem hlasování, je v zásadě rozhodnutí politické a závisí především na tom, k jakým cílům by mělo internetové hlasování sloužit. Ve své úvaze však nezohledňují to, že svým textem mohou přispět k tomu, že nějaké konkrétní politické rozhodnutí bude prosazeno i díky tomu, že bude odkazovat na výsledky jejich práce. Otázkou, kterou autoři mohli řešit více systematicky, tak zůstává, *proč* by výrazně vyšší volební participace nebo zlepšení dostupnosti voleb pro určité skupiny obyvatel měla být oním cílem, o který je nutné usilovat. Vzhledem k rozsahu knihy nelze očekávat podrobné politicko-filozofické či morálně-etické úvahy, nicméně v silách a možnostech autorů by jistě bylo problematizovat vlastní hodnotová východiska i závěry výzkumu. Díky této reflexi by bylo možné udělat další krok k analytické úvaze nad tím, jakým způsobem by internetové volby ovlivnily politickou kulturu v České republice na úrovni jejich nejzákladnějších aktérů – „obyčejných“ voličů. Proměnily by jejich vnímání politiků a politiky? Motivovaly by je k participaci na občanských aktivitách, a narušily tak symbolické hranice mezi „obyčejnými“ lidmi, politiky a aktivisty? Nebo by naopak zavedení internetových voleb mělo jen marginální důsledky pro to, jak rozumíme politice, demokracii a vládnutí v České republice? Tyto a podobné otázky pravděpodobně přesahují rámec recenzované knihy, nicméně jejich nastolením by kniha získala na hodnotě nejen v politologickém, ale hlavně širším sociálně-vědním kontextu (z hlediska sociologie, antropologie a obecně fungování mechanismů moci ve společnosti).

Přes určité slabiny (přílišnou popisnost, nedostatek reflexivity) lze recenzovanou knihu chápat jako velmi užitečný návod pro politiky, kteří by se případnému zavádění internetových voleb v ČR věnovali, ale také jako dobrý materiál pro odborníky, kteří se zabývají fenomény souvisejícími s danou tematikou (například politická participace mladých lidí apod.). Je však také nutné, aby potenciální čtenáři nepřístupovali k publikaci např. s očekáváním toho, že v ní bude vysvětlována a interpretována současná česká politická kultura, případně že publikace hlouběji historicky a sociálně

uvede fenomén (internetových) voleb do kontextu soudobé společnosti vzhledem k tomu, jak „obyčejní lidé“ politice rozumí a participují na ní. Autoři si v tomto ohledu limity publikace uvědomují a reflektují je a zároveň se jim úspěšně daří naplno využít potenciál zvolené formy výkladu tak, aby

naplnili všechny tři cíle stanovené v úvodu knihy. Po obsahové stránce se jedná o dílo téměř vyčerpávající, které představuje internetové hlasování v kontextu České republiky a její politické kultury nikoli jako samospasitelný, ale jako možný doplněk již fungujícího systému voleb.

---

literatura

Brunclík, Miloš, Miroslav Novák et al. 2014. *Internetové volby. Budoucnost, nebo slepá ulička demokracie?* Praha: Sociologické nakladatelství SLON.

Hammersley, Martyn, Paul Atkinson. 1995. *Ethnography: Principles in Practice*. London: Routledge.

Sztompka, Piotr. 2006. „New Perspectives on Trust.“ *American Journal of Sociology* 112 (3): 905-919.